

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Hra dítěte v multilingvním prostředí

Johana Růžičková

Bakalářská práce

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Hra dítěte v multilingvním prostředí vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 23. 3. 2017

Podpis.....

Poděkování

Velmi děkuji paní Mgr. Ladě Vikové za trpělivost, profesionalitu, kvalitní nápady a odborné vedení mé práce.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o komunikaci dětí vychovávaných v multilingvním prostředí. Cílovou skupinou jsou děti předškolního a mladšího školního věku, práce je tedy primárně zaměřena na nejpřirozenější projev dítěte v tomto období, tedy hru a její průběh ve vícejazyčné komunitě. Výzkum je zaměřený na přepínání jazykových kódů a vytváření si vztahu k jednotlivým jazykům.

Klíčová slova

Multilingvismus, bilingvismus, hra, dítě, rodina, gender, lingvistická antropologie

Title

This thesis deals with the communication by the children's multilingual environment. The target group are children of preschool and school age, the work is therefore primarily targeted at the most natural expression of the child during this period, thus the game and it's progress in the multilingual community. Research is focused on language switching codes and instilling a respect for each language.

Keywords

Multilingualism, bilingualism, play, child, family, gender, linguistic anthropology

1 OBSAH

ÚVOD	7
1 METODOLOGIE VÝZKUMU	9
1.1 VÝZKUMNÉ METODY A PŘEDPOKLÁDANÉ CÍLE	10
1.1.1 vizuální část výzkumu	13
1.1.2 stříh	15
1.1.3 strukturování obrazů audiovizuálního dokumentu	15
1.1.4 co je to multilingvismus?	18
1.1.5 BILINGVISMUS	19
1.1.6 TEORIE HRY V ANTROPOLOGICKÉM PROSTŘEDÍ	19
2 LINGVISTICKÁ ANTROPOLOGIE V KONTEXTU DĚTSKÉ HRY	22
2.1 POHLED NA LINGVISTIKU	22
2.2 HISTORIE EVROPSKÉ LINGVISTIKY	23
2.3 WILHELM VON HUMBOLDT A APLIKACE KONKRÉTNÍHO JAZYKA S OHLEDEM NA PROSTŘEDÍ	24
2.4 HRA A VLIV JAZYKA NA JEJÍ PRŮBĚH	25
2.5 PŘEPÍNÁNÍ JAZYKA („CODE SWITCHING“)	27
2.5.1 analýza jazyka a jazykové kódy	27
2.6 KVALITA JAZYKOVÉHO PROJEVU U MULTILINGVNÍCH DĚTÍ	28
2.7 JAZYKOVÉ STRATEGIE V MULTILINGVNÍM A BILINGVNÍM PROSTŘEDÍ	29
2.8 MULTILINGVNÍ MYSL A GRAMMONTŮV PRINCIP	30
2.9 MULTILINGVNÍ DÍTĚ A JEHO SOCIÁLNÍ IDENTITA PŘI HŘE	32
2.9.1 Jazyk jako prostředek při utváření sociální identity	32
3 VÝZNAM JAZYKA PŘI HŘE DÍTĚTE V MULTILINGVNÍM PROSTŘEDÍ	34
3.1.1 Orientace dítěte v jazykovém prostředí	35
4 ZÁVĚR	37
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	39

ÚVOD

Úvodem bych se ráda zamyslela nad tím, proč jsem se rozhodla právě pro toto ne příliš jednoduché téma své závěrečné práce. Již tomu budou dva roky, co jsem se stala studentkou sociální antropologie, a abych byla upřímná, směřovala jsem v té době jinam. Mým plánem a snem tehdy bylo studium psychologie a pedagogiky na UK. Cesta osudu však mnohdy bývá spleťtá a nevyzpytatelná, mé kroky vstříc dalšímu vzdělání tedy nabraly zcela jiný směr.

Nepatřím k těm, co mají vysokoškolské studium jako přechodnou stanici. Vysoká škola by měla být koníčkem pro každého, kdo jí studuje, ať už se jedná o jakýkoliv obor. A já se zde našla. Zjistila jsem, že ke své závěrečné práci mohu využít jistou originalitu své rodiny, pohlédnout na onu věc i z vědecké stránky a posunout svůj dosavadní rozhled o něco dál. Nebude to lehké, ale naštěstí oplývám optimismem a ráda přijímám výzvy.

V průběhu léta jsem využila volných chvil a věnovala se výzkumu alespoň nějaký čas, dokonce se mi podařilo získat i některé video materiály. Rodina totiž během prázdnin pobývala v ČR. Mohla jsem se tedy hlouběji dostat k jádru své práce a pomalu začít přemýšlet o tom, jakým způsobem celou věc uchopím. K tomu bezpochyby patří i vizuální zpracování, správný postup při natáčení a zachování podstaty antropologického dokumentu. Mou cílovou skupinou oné práce jsou děti, bylo tedy více než podstatné zaměřit se na jejich aktuální rozpoložení a celkové pokroky zvláště pak z pohledu lingvistického. Během jejich pobytu v naší rodině bylo možno sledovat spíše dovednosti a posuny v jejich sekundárním mateřském jazyce, tedy v češtině. Děti tráví většinu času se svou matkou, která na ně hovoří převážně česky, ony tedy ve stejném jazyce komunikují i s rodinou z matčiny strany. V průběhu dalšího výzkumu jsem se zaměřila právě na primární „mateřský“ jazyk, za který považují španělštinu. Rodina se nyní nachází na území Španělska, konkrétně jde o ostrov Mallorca. Děti zde navštěvují vesnickou školu a školku Waldorfského typu, kde výuka

probíhá ve španělštině, již z velké části ovlivňuje místní odnoží katalánštiny, konkrétně nářečí zvané „majorqui.“ Převážná část výzkumu probíhala právě zde. I díky vizuálnímu podkladu, jenž je pro toto téma více než příhodný, bych svou práci ráda přiblížila téma, které je pro dnešní společnost více než aktuální. Hlavním cílem je představit každodenní život multilingvního dítěte pomocí přirozeného projevu – hry.

1 METODOLOGIE VÝZKUMU

Součástí celé práce je krátký audiovizuální film, který dokresluje komplexní výzkum. Film neobsahuje rozhovory, jelikož cílová skupina informantů ještě není z hlediska nízkého věku kompetentní k tomu utvářet osobní postoje. Pojala jsem jej tedy formou antropologického dokumentu, jehož pilířem je metoda zúčastněného pozorování.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založené na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách. (Hendl 2016: 46)“

Celý koncept výzkumu je situován jako zúčastněné pozorování hry dítěte vyrůstajícího v multilingvním jazykovém prostředí. Rozhodujícími faktorem, který bezprostředně ovlivňuje jeho průběh je interakce s osobami ve výzkumu se vyskytujícími a má pozice insidera. Celý proces je rozdělen na dvě části - každá z nich je determinována různorodostí jazykového prostředí, ve kterém se informanti zrovna nacházejí. V obou případech se však jedná o přirozené rodinné prostředí.

1.1 VÝZKUMNÉ METODY A PŘEDPOKLÁDANÉ CÍLE

Hlavní zdroj informací v otázkách metodologie byla kniha *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Hendl J.) a jiné další zaznamenané v průběhu studia.

Výzkum jsem cíleně směřovala právě na hru a interakci dětí mezi sebou. Zjišťovala jsem jejich úroveň komunikace v daných jazycích, přepínání kódů, vytváření vztahu ke konkrétní řeči či upřednostňování některého ze dvou mateřských jazyků. Celý můj výzkum se nesl v kvalitativním duchu - sama cesta je cíl. Podobně jej definuje i Hendl.

„Kvalitativní výzkumník nesestavuje ze získaných dat skládanku, jejíž konečný tvar zná, spíše konstruuje obraz, který získává kontury v průběhu sběru a poznávání jeho částí.

Výzkumník ve svém hledání významů a snaze pochopit aktuální dění vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal. Snaží se nevynechat nic, co by mohlo pomoci vyjasnit situaci. (Hendl 2016: 48)“

Základní kvalitativní metodou mého výzkumu je pro antropology již tradiční metoda zúčastněného pozorování. Těží především z přirozenosti a autentičnosti dané situace.

V první fázi výzkumu jsem se seznámila s postupem a cíli. Bylo nutné vyzkoušet, zda má role insidera nijak nenaruší jeho kvalitu, dále pak zjistit konkrétní informace o informantech zejména se zaměřit na sociální skupinu, ve které vyrůstají. Dalším bodem je samozřejmě jejich úroveň jazykové výbavy a užití konkrétního mateřského i dalšího jazyka ve hře.

Zásadním zjištěním byl fakt, že informanti přirozeně preferují jazyk dle prostředí, ve kterém se zrovna nacházejí a který je pro ně v daném období frekventovanější.

Mými informanti byly děti vyrůstající primárně v bilingvní rodině a sekundárně ovlivněné přirozeným multiligvním prostředím, jehož příčinou je časté stěhování rodiny a navštěvování vzdělávacích institucí v různých zemích.

Dále přiblížím věk a konkrétní jazykovou výbavu informantů.

- Galaxia B. – dívka, 7 let
  - mateřské jazyky (španělština, čeština), vedlejší – angličtina, němčina, čínština, nyní odnož španělštiny daná prostředím, kde se rodina nachází, a sice katalánština – konkrétně nářečí mallorqui¹
  - dívka navštěvuje první ročník základní školy Waldorfského typu, aktivně se věnuje hře na klavír a malbě

- Nero B. – chlapec, 5,5 roku
  - mateřské jazyky (španělština, čeština), vedlejší – angličtina, němčina
  - chlapec navštěvuje předškolní třídu školy s prvky Waldorfského typu, aktivně se věnuje hře na bicí

- Lorentzo B. – chlapec, 1,5
  - nejmladší z dětí, je velmi ovlivněn svými sourozenci i prostředím, již v tomto útlém věku rozezná česká a španělská slova, dokonce je schopen je aplikovat na konkrétního rodiče.

- Veronika – matka, 39 let

---

¹ „mallorqui“ – specifické nářečí užívané pouze na území Mallorky, vychází zejména z katalánštiny

- matka dětí, která je české národnosti a žije již několik let v cizině, aktivně však kooperuje s českou rodinou, kterou pravidelně každoročně navštěvuje i s dětmi, hovoří plyně česky, španělsky a anglicky
  - s dětmi hovoří v rodné češtině
- Ricardo – otec, 43 let
    - otec dětí španělské národnosti, pocházející konkrétně z oblasti Baskicka kooperující se španělskou i českou rodinou, hovořící plyně španělsky a anglicky, velice dobře rozumí i česky
    - s dětmi hovoří v rodné španělštině

Myslím si, že má pozice insidera výzkum nijak neohrozila ani nenarušila. Možná právě díky nízkému věku informantů a konkrétnímu zaměření se právě na hru jako nejpřirozenější projev dítěte. Bylo zde nutno naplno využít základního antropologického postupu, a sice pozorování, u něhož bylo nejdůležitější zaměřit se na detaily, přepínání jazyka a upřednostňování konkrétní mluvy vyplývající ze situace či specifík daného prostředí. Bylo nadmíru podstatné správně uchopit výzkum tak, aby se primárně jednalo o antropologický, nikoliv pedagogický či psychologický počín. Výzkum byl veden takovým způsobem, aby byl jednoduše srozumitelný pro kohokoliv, kdo se jím bude zabývat. Jeho audiovizuální zpracování je koncipováno tak, aby přirozeně dokreslovalo celý projekt.

1.1.1 VIZUÁLNÍ ČÁST VÝZKUMU

Jedním ze základních pilířů mé práce je audiovizuální dokument poukazující na cíl a smysl celého projektu. Dokument je koncipován jako zúčastněné pozorování a jeho smyslem je zprostředkovat divákovi pohled do života dítěte v multilingvní rodině.

Video se dělí na dvě fáze. Jsou v něm užity záběry z léta 2016, kdy rodina pobývala na území České republiky. Následující snímky jsou zfilmovány v únoru 2017 v období pobytu informantů ve španělském prostředí na území ostrova Mallorca.

Snímek přináší divákovi pohled na komunikaci a interakci hlavních aktérů mezi sebou a s ostatními členy rodiny. Primárně je však zaměřen právě na jejich monology a vzájemné dialogy. Původně bylo mým záměrem zainteresovat do videa více členů rodiny, případně i spolužáků ze školy, z nichž většina žije v bilingvním prostředí. Z praktických důvodů však došlo k zúžení a využití převážně záběrů oněch dětí, zobrazujících hru spolu s denním děním. Úhlavním technickým problémem bylo zachycení zvuku, jelikož nevlastním zcela špičkovou techniku. Natáčení probíhalo v terénu a převážně v přírodě. Často tedy docházelo k narušení záznamu zvuku například aktuálními povětrnostními podmínkami. Celý koncept zachycení her v přírodě však působí esteticky a zcela přirozeně.

Mým hlavním cílem bylo příliš nezasahovat do průběhu pozorování a zachytit realitu tak, jak sama přichází. Zvláštní pozornost jsem věnovala právě samotnému počátku filmování každého snímku, záměrem bylo, aby jej informanti vůbec nezpозorovali.

„Etnografický či antropologický film nechápeme jako finální produkt, ale jako součást procesu, v rámci kterého je film jakožto kulturně podmíněný artefakt pouze zhmotněnou výsečí generující nebo elicitující nové významy. Zjednodušeně řečeno, nezajímáme se pouze o film, ale také o to, co bylo před projekcí, k čemu dochází během projekce a co se děje po ní. (Burzová, Hirt, Lupták 2015: 19)“

Film je situován jako dokreslení celého výzkumu a prostředek nahlédnutí do hry multilingvního dítěte v závislosti na jazykovém prostředí. Divák by měl prostřednictvím obrazů sledovat část dění, které pozoroval sám výzkumník. A díky tomu si dokázat vizualizovat koncept celého výzkumu. Co se týče nežádoucí interakce s informanty v průběhu filmování, tak k ní příliš nedocházelo. Informanti často opravdu ani netušili, že je někdo natáčí, což bylo komplexnímu zpracování a filozofii celého výzkumu ku prospěchu.

1.1.2 STŘIH

Vrcholem každého audiovizuálního počínu je správné komplexní zpracování a kvalitní střih. Začínající dokumentarista si projde mnohými úskalími, která mohou poznamenat kvalitu filmu. Mou osobní největší překážkou bylo především ne příliš profesionální vybavení. V tomto případě bych se však přiklonila ke skutečnosti, že by si každý začátečník měl projít trnitou cestou, se kterou úzce souvisí i zdokonalování prostředků užitých při natáčení. Audiovizuální počín doprovázející výzkum tvoří obrazy z běžného života rodiny žijící v multilingvním prostředí, ústředním prvkem je hra dětí předškolního a mladšího školního věku. Složení obrazů dalo by se nazvat ledabylým. Film není nijak chronologický, zachovává si strukturu vycházející z pozorování.

1.1.3 STRUKTUROVÁNÍ OBRAZŮ AUDIOVIZUÁLNÍHO DOKUMENTU

Celý film je koncipován do sedmi minut. Obsahuje dvě části hlavní části z nichž je první věnována nahlédnutí do života rodiny v průběhu letních prázdnin na území České republiky. V druhé fázi se dostáváme na Mallorcu, kde informanti v současné době žijí spolu se svými rodiči. Úvod je koncipován jako prezentace, či představení informantů a členů úzké rodiny.

- OBRAZ 1
  - Úvodní představení oficiálního názvu celého projektu odvíjejícího se od výzkumu. Fotografie české matky, dívky Galy, chlapce Nera a nejmladšího Lorentza. Hudba – „Cancion Del Mariachi“ (Morena de Mi Corazon)
- OBRAZ č. 2

- Fotografie informantů se španělským otcem.
- OBRAZY č. 4 – 6
  - Jednotlivé představení informantů i spolu s nejmladším Lorentzem v rámci lepší orientace vůči divákovi.
- OBRAZ č. 7
  - Dívka Gala tančí, scéna se odehrává na území České republiky v létě 2016
- OBRAZ č. 8
  - Hudba utichá, dívka Gala a chlapec Nero si hrají v domě své prababičky, oba drží v ruce hračku, nejdříve odchází ze záběru chlapec, poté dívka.
- OBRAZ č. 9
  - Dívka Gala sedí na terase a drží v ruce knihu. Hlasitě si čte příběh v angličtině pod vedení matky. Komunikují v angličtině. V závěru se dívka zeptá své matky spontánně na otázku, kterou položí v češtině.
- OBRAZ č. 10
  - Děti jezdí na kole a plastovém autě po dvoře kolem stolu, kde sedí jejich matka i otec. Probíhá komunikace ve španělštině i češtině mezi všemi v rámci aktuální hry.
- OBRAZ č. 11
  - Mezník – pohled na moře, pozvolný přechod do druhé části dokumentu realizovaného na Mallorce.
- OBRAZ č. 12
  - Dívka Gala a chlapec Nero si hrají na pláži, dívka hovoří ve španělštině na svého bratra.
- OBRAZ č. 13

- Chlapec Nero přichází ze dveří, hovoří v češtině a sděluje informace o vláčku na hračky.
- OBRAZ č. 14
  - Děti jezdí po terase na tříkolce, za kterou je zapojená koloběžka. Hovoří španělsky. V pozadí záběru lze vidět nejmladšího sourozence Lorentza.
- OBRAZ č. 15
  - Chlapec Nero hraje fotbal, je brankář. Komunikuje se svou sestrou v češtině, následně přepíná do španělštiny, poté k dětem začne promlouvat matka v češtině.
- OBRAZ č. 16
  - Informanti si hrají v přírodě, hrají si na rozdělávání ohně. Dívka Gala si pobrukuje českou písničku, mezi sebou však hovoří španělsky. V závěru dívka Gala promlouvá na kameramana v češtině.
- OBRAZ č. 17
  - Informanti jsou spolu se svým nejmladším bratrem a matkou v místnosti. Matka skládá prádlo a hovoří na děti v češtině, chlapec Nero hovoří na své dva sourozence ve španělštině, V závěru přepíná do češtiny.
- OBRAZ č. 18
  - Informanti stavějí věž z krabic, dialog mezi nimi je veden ve španělštině. Nejmladší Lorentzo si pobrukuje
- OBRAZ č. 19
  - Informanti si hrají na pláži v písku, mezi nimi stojí chlapec |Lorentzo, dvě starší na sebe hovoří španělsky. Lorentzo začne chlapci Nerovi bourat stavbu z písku. Nero na něho hovoří španělsky, použije však české citoslovce.
- OBRAZ č. 20

- Záběr na moře, závěrečná melodie.
- OBRAZ č. 21
  - Informanti kráčejí po cestě, společně se chytají za ruce a pokračují v chůzi.
- OBRAZ č. 22
  - Závěrečná fotografie informantů spolu s titulky.

1.1.4 CO JE TO MULTILINGVISMUS?

„Pro označení jevu, kdy lidé ovládají dva jazyky, se používá termín „bilingvismus“ (bilingualism), pro ovládání tří jazyků termín „trilingvismus“, respektive „multilingvismus. (Průcha, 2011: 161)“

„Pro teorii dětské řeči a komunikace představuje bilingvismus důležité téma výzkumu. Je tomu tak hlavně v důsledku společenské relevantnosti bilingvismu nejen u dospělých, ale i u dětí a mládeže. Jde o takové otázky praxe, jako jsou (stále častěji se vyskytující) případy:

- děti vyrůstající v jazykově smíšených rodinách, kdy každý z rodičovských partnerů má jiný mateřský jazyk;
- děti imigrantů, jejichž rodiče mluví jiným jazykem, než je jazyk hostitelské země;
- děti z rodin etnických menšin, jejichž jazyk je odlišný od jazyka většinové populace.

(Průcha, 2011: 161)“

1.1.5 BILINGVISMUS

Neboli dvojjazyčnost můžeme nazvat úkazem, při kterém je patrné přirozené ovládnání dvou jazyků jednoho jedince.

„Bilingvismus je do velké míry interdisciplinárním jevem, jemuž se dle psychologů věnují lingvisté (psycholingvisté a sociolingvisté), ale i psychoneurologové a pedagogové. (Šulová, 2004: 20)“

1.1.6 TEORIE HRY V ANTROPOLOGICKÉM PROSTŘEDÍ

Dětská hra není příliš frekventovaným tématem v oblasti sociální antropologie, ve své podstatě by se však o ní dalo hovořit jako o nezbytné součásti lidského bytí a vývoje člověka jako takového. Prvním autorem, který se věnoval teorii hry v hlubším filozofickém kontextu, byl nizozemský kulturní historik Johan Huizinga.

Hra podle J. Huizingova „Autor cítil hru jako svébytnou, autonomní životní činnost. Kdo mluví o svébytnosti, mluví o vyčlenění, o hranici, o vztahu k jiným bytím, také svým, tedy o hranici hra vs. nehra. Kdo mluví o svébytnosti, mluví také o imanenci, o tom, že dané bytí má smysl v sobě samém a není podřízeno jiným účelům. (Kučera, Klusák, 2010: 20)“

„Hra je starší než lidská kultura. A právě hra má být tím, co v kulturu vyvolává život, co jí vytváří. (Kučera, Klusák, 2010: 21)“

„Otázka hranice a její naprosto konstitutivní role pro hru se ukazuje tam, kde autor posuzuje moderní dobu a osudy hry v ní. Huizinga hovoří o současnosti jako od době puerilismu.

Dosavadní doby byly šťastně dětské, předškolní hra byla jejich kulturou, kultura jejich hrou.

Pak přišel kapitalismus devatenáctého století, s jeho válečným přesahem do století dvacátého:

hra se začala vytrácet ve prospěch již zmíněné previze, plánu, přípravy, zkrátka racionality,

nudného plýtvání měšťáckého života v relativním bezpečí uspokojovaných minimálních potřeb, bezduchého materialismu (s výbuchy národního násilí). Nazvěme toto období (freudovskou) sexuální latencí, kdy školní dítě do čtvrté až páté třídy věří na práci, pokrok a státní normu. Huizinga² nebyl v té době jediný, kdo cítil duchovní vyčerpanost kapitalistického pseudoracionalismu a snil o archaických gestech. (Kučera, Klusák, 2010: 21)“ Huizingovi byl velice blízký M. Mauss³ a jeho *Esej o daru* (česky 1999) a s ním spojená propagace rituálu „kula“⁴ a „potlač.“⁵ (Kučera, Klusák, 2010: 22)“

Dalším autorem, který se zabýval teorií hry je Roger Caillois⁶. „Tento autor vnáší do Huizingových narativních zmatků systematickosti a „osvícenskou“ racionalitu, za což je někým obdivován a někým zavržen. (Kučera, Klusák, 2010: 23)“ „První věc, kterou Callois předchůdci vyčítá je, že se vlastně vůbec nevěnoval hrám, ale jen duchu hry rodícímu formu kultury. (Kučera, Klusák, 2010: 23)“ Tento autor vytvořil specifickou klasifikaci her. „Pod *agón* (soutěž) spadají běh bez pravidel a atletický závod, dále pak všechny sporty, včetně boxu a šachu: pod *alea* (*náhoda*) třeba nedávno populární dětské poggy nebo dospělá ruleta: pod *mimikry* (*předstírání*) opičení se, *rolové hry* (Na školu, Na prodavače aj.) až třeba divadlo a film: pod *ilinx* (*závrat*) třeba motání se, Kolo kolo mlýnský. (Kučera, Klusák, 2010: 23)“

„U Calloise a Huizingy je rozhodující, že hráč je subjektem hry, že ji ovládá, i když ten může být jak hračkou, tak tím, o co se hraje. (Kučera, Klusák, 2010: 24)“

Caillois souhlasí s kulturotvornou rolí hry podle Huizingy. Současně ví o teorii, že některé

---

² Johann Huizinga - významný kulturní historik

³ Marcel Mauss – francouzský sociolog a antropolog

⁴ „kula“ – Rituální kruhové výměny symbolických darů mezi obyvateli Trobriandských ostrovů u západního pobřeží Nové Guineje.

⁵ Typ společenské slavnosti spojené s rozdáváním nebo ničením darů na západním pobřeží Severní Ameriky

⁶ Robert Caillois – francouzský literární kritik, sociolog a filozof

existující dětské (i dospělé) hry jsou vlastně zbytky bývalých posvátných rituálů, institucí, vážných forem. (Kučera, Klusák, 2010: 25)“

Funkci hry chápeme jako to, co hra způsobuje a přináší, její efekt, nejen její údajný účel.

(Kučera, Klusák, 2010: 27)“

„Podle Briana Suttona – Smitha ⁷ je hra velice rozporná a špatně definovatelná, že než prosazovat jedno hledisko, co hra je, bude lépe definovat ji různými funkcemi, v nichž se o ní odborně hovoří, tedy hlavními diskurzí o hře. (Kučera, Klusák, 2010: 27)“

Takto by se daly představit nejvýznamnější badatelé v oblasti dětské hry v antropologickém a společenském kontextu. Některé z poznatků těchto vědců by se daly aplikovat i na tento konkrétní výzkum například v rámci Cailloisovy klasifikace. Hra se však dá jen těžko přímo definovat a je spíše nutné analyzovat získané informace a aplikovat je na konkrétní zkušenosti získané pozorováním.

---

⁷ Brian Sutton - Smith – herní teoretik snažící se pochopit kulturní význam hry, věnoval se studiu jak dětské, tak dospělé hry

2 LINGVISTICKÁ ANTROPOLOGIE V KONTEXTU DĚTSKÉ HRY

2.1 POHLED NA LINGVISTIKU

Pokud bychom chtěli historicky vymezit období, kdy právě tato disciplína, jež přímo souvisí s mou prací, vznikla. Muselo by se naše tvrzení jevit jako značně neprofesionální. Takto o ní hovoří i Pokorný. „Dějiny lingvistiky jsou proto vlastně dějinami celé řady různých pojetí, které byly často spojené s určitou ideologií, společensko-historickou situací a kulturou. Určit kdy vznikla lingvistika, je z toho hlediska nejen nemožné, ale i zavádějící.“ (Pokorný 2010: 11) „Ve své podstatě tedy nelze přímo definovat, kde cesta lingvistiky započala a v jakém kontextu ji lze tak opravdu nazvat. U mnohých společností zde hraje značnou roli absence písma, jež je považována za překážku jakékoliv lingvistické reflexe. Ve skutečnosti je však jazyková reflexe významným kulturním, společenským a ideologickým prvkem celé řady primitivních etnik. (Pokorný 2010: 11)“

„Na mnoha místech světa je multilingvismus běžnou normou a jazykové rozdíly se používají k charakterizaci společenských skupin nebo vyjádření společenských vztahů. V mnoha kmenových společnostech se používají často velmi rozdílné jazykové varianty, které mají více či méně rozdílné funkce, jako například komunikace v přítomnosti tabuizovaných osob, formální řečnictví, recitace mýtů. A konečně bývá jazyk chápán jako zdroj posvátných sil, nástroj magie a náboženských rituálů. (Pokorný 2010: 12)“

Všechny tyto skutečnosti se rodí v rodině za pomoci ústředních osob – otce a matky. Jazyk je darem a významným prostředkem k utváření identity konkrétního jedince a jeho prostředkem ke kooperaci se společnostmi. Jazyk umožňuje významný prožitek v otázkách kulturní identity. Lidé nativně hovořící více jazyky mohou lépe proniknout a sžít se s kulturou, jíž konkrétní jazyky náleží.

2.2 HISTORIE EVROPSKÉ LINGVISTIKY

Počátky evropské lingvistiky sahají až do starověkého Řecka, jež bylo kolébkou mnohého rozkvětu lidstva jako takového.

„Jejich náboženský postoj k jazyku byl spíše odtažitý. Na rozdíl od jiných filozofií se nezabývali náboženskou hermeneutikou, protože žádnou svatou knihu neměli, a to ovlivnilo i směřování jejich lingvistického a filozofického zájmu. Řeč může v ostatních vyvolávat smutek nebo štěstí, může je přesvědčovat a ovládat, nemůže ale předávat stejný kognitivní obsah, tak jako nikdo nemůže být ve stejném vnitřním stavu jako jiný člověk. Jeden proud řecké filozofie se tak hned od počátku stavěl k poznání i k jazyku odmítavě, zatímco druhý v něm viděl jen nástroj k proniknutí k hlubší podstatě pravdy. (Pokorný 2010: 19)“

Může být ona pravda v kontextu jiného jazyka proměnlivá? Na tuto otázku bychom možná mohli odpovědět v případě zkoumání informantů věku značně pokročilejšího. Avšak i v tomto výzkumu lze pozorovat určitý vztah k jazyku a jeho následné emocionální zbarvení.

Zabarvení, jež se u mých informantů primárně odvíjí od vztahu s matkou a otcem. Vztah s matkou a otce je pro dítě v otázkách jazykového výběru rozhodující. Mohli bychom hovořit i o významné roli komunikace mezi rodiči, konkrétně – jakým jazykem hovoří spolu při vzájemné interakci. I Dle toho se může odvíjet vztah dítěte ke konkrétnímu jazyku a jeho výběr.

2.3 WILHELM VON HUMBOLDT A APLIKACE KONKRÉTNÍHO JAZYKA S OHLEDEM NA PROSTŘEDÍ

Velmi významnou postavou v otázkách jazykového relativismu byl německý učenec Wilhelm von Humboldt (1767-1835). Věnoval se též studiu baskičtiny. Tato řeč úzce souvisí i s mými informanty, jelikož jejich otec pochází právě z oblasti Baskicka. V rodině otce ovládá baskičtinu již pouze jeho matka, tedy babička mých informantů. Otec umí pouze několik základních slov. Na základě mého rozhovoru s ním jde o velmi složitý jazyk, který ovládá spíše starší generace Basků. V této oblasti se však běžně vyskytuje ve veřejných prostorech paralelně spolu s nápisy ve spisovné španělštině.

„Jazyk podle Humboldtova názoru není dílo, produkt, ale proces, aktivující síla našeho myšlení, akt tvůrčí duchovní činnosti, jehož struktura sama může sloužit k anticipaci nových myšlenek, je specifickým prostředkem objevování dosud neznámých pravd a výrazem národní mentality. Spojení s jazykem je částečně biologické, a třebaže se můžeme naučit jiné jazyky, vždy do nich budeme částečně vnášet pohled vlastního mateřského jazyka a rasy. (Pokorný 2010: 26)“ Tyto myšlenky se v souvislosti s mým výzkumem jeví jako velice zajímavé. Otázka vnímání mateřského jazyka zde nabývá zcela nových rozměrů. Vlastenecká identita, která bude do budoucna utvářena je zde rozdělena mezi více jazykových subjektů a je mnoho aspektů, jež ovlivňují aktuální užívání konkrétního jazyka a jeho protěžování v daném období. Samozřejmě je nutno brát ohled na individualitu každého informanta, v případě bilingvismu v rodině jde totiž zejména o emocionální vazby, jež se ke konkrétnímu užívanému jazyku pojí. Přímo zde hraje roli i konkrétní fáze vývoje dítěte, ve které se informant zrovna nachází. Chlapec Nero v současné době nadmíru protěžuje mužské pohlaví a vyváří si vzor ve svém otci, tudíž preferuje španělštinu před češtinou. Dalším pro něho rozhodujícím aspektem je centrální jazykové prostředí, ve kterém se nachází, dochází zde ke splynutí a automatickému nadřazení jazyka, který je dominantní.

2.4 HRA A VLIV JAZYKA NA JEJÍ PRŮBĚH

Moji informanti jsou sourozenci, tudíž hra prohlubuje nejen standardní sourozenecký vztah, ale v tomto případě a rozvoj multilingvních jazykových dovedností.

K tomuto rozvoji přispívá nejen sdílení domácího prostředí ale i vzdělávacího zařízení, do kterého děti pravidelně docházejí. Jedná se o školu Waldorfského typu⁸, jež umožňuje kooperaci mezi dětmi jak předškolního, tak mladšího školního věku, díky tomu zde dochází ke střetu a následné komunikaci mezi mými informanty, a to v kontextu jiné sociální skupiny, jež hraje ve vnímání a užívání jazyka významnou roli.

Informanti mimo jiné odlišují konkrétní osoby dle jazyka, ve kterém s nimi komunikují, dokonce jsou schopni jazyky identifikovat a jmenovat. V průběhu hry informantů je jazyk často obměňován a závisí na aktuálním prostředí. Vzhledem k současné převaze španělštiny díky pobytu rodiny na Mallorce dochází k přirozenému upřednostňování jazyka dané lokality. Informanti při hře často navazují na zážitky ze školního prostředí, o kterých přirozeně hovoří v jazyce, v němž se zrodily. Dokáží je ovšem přirozeně aplikovat a prezentovat i v jazyce druhém a třetím. Pokud se do herní interakce mezi informanty (chlapce Nera, dívku Galu) vloží osoba třetí, jež neovládá jazyk, kterým aktuálně komunikují, přizpůsobí se jí a přirozeně pokračují v jazyce, jemuž rozumí celá trojice, samozřejmě zde hovořím o situaci, která odpovídá jazykové škále obou informantů.

Dalším důležitým aspektem je hra s nejmladším dítětem, informanti s ním zcela přirozeně komunikují v češtině. Možná by se dalo hovořit o podvědomém vnímání dětí úzkého vztahu nejmladšího dítěte s česky mluvící matkou, tudíž dočasné automatické přiřazení češtiny.

Nutno však podotknout, že chlapec Nero na svého nejmladšího bratra hovoří i španělsky, jedná se však prozatím pouze o situaci, kdy je součástí jeho interní hry.

---

⁸ Waldorfská škola: výchovně – vzdělávací program založený Rudolfem Steinerem, jehož cílem je harmonický rozvoj manuálních, intelektuálních a uměleckých schopností dítěte.

2.5 PŘEPÍNÁNÍ JAZYKA („CODE SWITCHING“)

2.5.1 ANALÝZA JAZYKA A JAZYKOVÉ KÓDY

„Při osvojování řeči dochází v relativně velmi krátkém období k paralelnímu zvládnutí různých aktivit, tvořících komplex řečových dovedností. Dítě se musí naučit slyšené rozčlenit, dekódovat, porozumět, imitovat, vhodně užít, prosadit se v komunikaci, upoutat na sebe pozornost. (Šulová, 2004: 104)“ A právě přirozené přepínání jazykových kódů je rozhodujícím prvkem multilingvismu. Informanti automaticky přecházejí z jednoho jazyka do druhého i třetího a poznatky získané v jakémkoliv jednom z nich dokáží analyzovat a automaticky převést na druhý. Dívka Gala se učila číst a psát pouze ve španělštině a angličtině, díky samostatnému prohlížení a následnému čtení českých pohádkových knih, začala zcela bez nátlaku a z vlastní vůle číst a psát i v češtině.⁹

Rozhodně stojí za zmínku fakt, že chlapec Nero lpí na jazykovém prostředí, ve kterém se aktuálně nachází daleko více než dívka Gala. Jak jsem již zmiňovala, v současné době protěžuje mužské vzory a méně respektuje ženy, s čímž úzce souvisí i přepínání kódů.

V tomto případě bylo možné pozorovat jeho dialog s matkou, která na něho hovořila česky, a on jí odpovídal španělsky, až po výzvě zopakoval vše v češtině, ale se značným odporem.

Ovšem nacházel-li se zrovna na území České republiky, nastala zde vesměs stejná situace a reakce. Chlapec Nero se po delším pobytu na území České republiky adaptoval na češtinu a v tuto chvíli se pro něj jevila jako dominantní. Když přijel po delší době španělský otec a požadoval po něm určitá španělská slovíčka, trvalo delší dobu, než se chlapec rozpomenul.

Otec jej musel podnítit k tomu, aby vyřčenou větu zopakoval ve španělštině.

---

⁹ Dívka Gala byla svého času z praktických důvodů zapsána v české škola a matka jí rok vzdělávala pouze doma. Vyučování probíhalo v angličtině, jelikož měla původně nastoupit do též do anglické školy. Situace se však změnila a vzhledem k prozatím definitivnímu pobytu na rodiny na španělském ostrově Mallorca začala docházet do školy španělské. K samostudiu v českém jazyce je však vedena a matkou rozvíjena. Dívka o jazyk jeví spontánní zájem. Není vyloučeno, že bude rodina v budoucnu na delší dobu pobývat v České republice, v tomto případě by byly samozřejmě případné zkoušky z češtiny nevyhnutelné.

Oproti tomu dívka Gala jeví se býti v těchto situacích daleko flexibilnější, její vnímání jazykové rozmanitosti působí rovnocenně a zcela přirozeně, bez rozdílů. Vzhledem k věku informantů však lze přepokládat variabilitu postojů a reakcí v otázkách jazykové identity. Na sourozence působí stejné vlivy jakožto jazykové prostředí, dospělé vzory, vzdělávací institut, jež společně navštěvují, to vše, počínaje standartním denním biorytmem. I přesto lze pozorovat významné rozdíly odvíjející se od individuálního emocionálního rozpoložení ve vztahu ke konkrétnímu jazyku.

2.6 KVALITA JAZYKOVÉHO PROJEVU U MULTILINGVNÍCH DĚTÍ

Při hře lze pozorovat mnohé a považuji za zásadní nadněst zde otázku kvality projevu a výslovnosti. Je možné, že se kvalita řečového projevu na úkor kvantity jazykového rozpětí sníží? Zpočátku, ještě před obdobím určeným pro tento konkrétní výzkum bylo evidentní, že správná výslovnost některých slov, zejména v češtině bude problémem. Tento jev byl však pozorován pouze u dívky Galy a v jistém úhlu by se na něj nemuselo nahlížet ani jako na důsledek multilingvismu. Jednalo se spíše o standardní logopedické vývojové fáze. Naproti tomu chlapec Nero neměl s výslovností nejmenší problém a v současné době ovládá češtinu, tedy jediný jazyk, který by mohl být díky složitosti některých hlásek potenciálně nejkomplicovanější, bravurně. Pokud bychom mohli přemýšlet o tom, co hraje v kvalitě jazykového projevu u multilingvních dětí největší roli, byl by to na základě mého pozorování určitě čas. Další neopomenutelným aspektem je samozřejmě délka pobytu v konkrétním jazykovém prostředí a frekvence užívání daného jazyka. Časem dochází ke zlepšování jazykového projevu a vyvarování se špatné výslovnosti napříč kombinování hlásek související z určitou jazykovou výbavou jedince. Dívka Gala při čtení v češtině například občas užívá

výslovnost jednotlivých hlásek v angličtině např. – jahoda „džahoda,“ až posléze si uvědomí, že ono slovo jahoda zná v češtině a že se nečte stejným stylem jako v angličtině.

2.7 JAZYKOVÉ STRATEGIE V MULTILINGVNÍM A BILINGVNÍM PROSTŘEDÍ

- JAZYKOVÁ STRATEGIE 1
  - „Každý rodič mluví jiným jazykem než dítě. Tento jev je často nazýván jako „one language – one person“ přístup. Přestože každý z rodičů hovoří na dítě od narození svým vlastním jazykem, mezi sebou mluví jazykem stejným (ten se posléze stává jazykem prioritním). Rozhodující je však i vliv komunit jako je mateřská škola, či škola aj., díky tomuto vlivu dochází k trilingvismu, případně multilingvismu. (Baker, 2014: 20)“ Touto strategií jsou konkrétně vedeni i informanti tohoto výzkumu.

- JAZYKOVÁ STRATEGIE 2
  - „Oba rodiče na dítě hovoří jedním jazykem, to však může získávat díky své minoritě další jazykovou zkušenost (tímto jazykem může hovořit i některý z jeho rodičů). (Baker, 2014: 20)“

- JAZYKOVÁ STRATEGIE 3
  - „Oba rodiče hovoří na dítě dvěma jazyky. Jazyky jsou mixovány jak v rodině, tak i mimo ní. Dítě bude při komunikaci s jiným bilingvním člověkem přepínat

z jazyka do jazyka, pokud však půjde o dialog s někým monolingvním, zůstane u jednoho. (Baker, 2014: 20)“

- JAZYKOVÁ STRATEGIE 4

- Rodiče mohou potlačit svůj minoritní jazyk a před dětmi upřednostnit jazyk majority. Mezi sebou však hovoří svým minoritním jazykem, před dítětem však zhruba do tří let věku dítěte. (Baker, 2014: 20)

„Strategie 1 a 2 jsou převážně užívány elitní a střední třídou, strategie 3 a 4 se týkají především imigrantů a situací, kdy rodiče nové generace příliš dobře neovládají majoritní jazyk. (Baker, 2014: 20)“

2.8 MULTILINGVNÍ MYSL A GRAMMONTŮV PRINCIP

Je pro dítě osvojení si několika řečí již od útlého věku náročné a je reálné, aby to vůbec zvládlo? Nejčastější otázky, které se pojí s edukací multilingvních dětí. Ještě před nedávnem byla multilingvní výchova spíše zatracována, dnes se však již setkáme spíše s pozitivními ohlasy. Jednou ze zásadních metod výchovy je takzvaný Grammontův princip¹⁰, jenž apeluje na jasné rozdělení jazykových rolí v rodině, kde je vychováváno vícejazyčné dítě.

Rozdělení spočívá ve striktním dodržování rodného jazyka matky a rodného jazyka otce, zvláště pak při komunikaci a interakci s dítětem. Rodina mých informantů s tímto principem

---

¹⁰Maurice Grammont byl francouzský lingvista, který v 1902 přišel s takzvanou teorií „une person, une langue“ (jedna osoba, jeden jazyk). Tento princip měl vést rodiče, kteří vychovávají dvojjazyčné dítě k tomu, aby se striktně držely zmíněného pravidla a jednoduchou přirozenou formou vedli svou ratolest k umu daného jazyka.

pracuje. Informanti přirozeně dodržují rozdělení jazykových rolí svých rodičů. Zároveň zde však dochází ke kooperaci celé rodiny a nenásilnému jazykovému vzdělávání nejen dětí, ale i rodičů. Rodiče informantů používají ke vzájemné komunikaci v rodinném prostředí výhradně španělštinu. Jelikož oba hovoří i plynně anglicky. Podíli-li se na rozhovoru někdo třetí, hovořící pouze v angličtině, oba se přizpůsobují. Následující komunikace tedy probíhá pouze v angličtině včetně případného dialogu mezi jinak španělsky hovořícími partnery. Otec dětí velice dobře rozumí i česky, při dlouhodobém pobytu na území České republiky dokonce navštěvoval jazykový kurz. I přes nelibost matky se občas v žertu snaží s dětmi hovořit v češtině a společně ji komolí a míchají s pravopisnými pravidly španělštiny. Například dávají českým slovíčkům množné číslo pomocí španělského pravidla pro množné číslo s koncovkou „s.“

- správné pojetí množného čísla ve španělštině
  - např. *vaca (kráva), vacas (krávy)*
  - *coche (auto), coches (auta)*
  - *gato (kočka), gatos (kočky)*
- nesprávné pojetí, komolení a kombinování jazyků
  - např. *kráva, krávas*
  - *auto, autas*
  - *kočka, kočkas*

2.9 MULTILINGVNÍ DÍTĚ A JEHO SOCIÁLNÍ IDENTITA PŘI HŘE

2.9.1 JAZYK JAKO PROSTŘEDEK PŘI UTVÁŘENÍ SOCIÁLNÍ IDENTITY

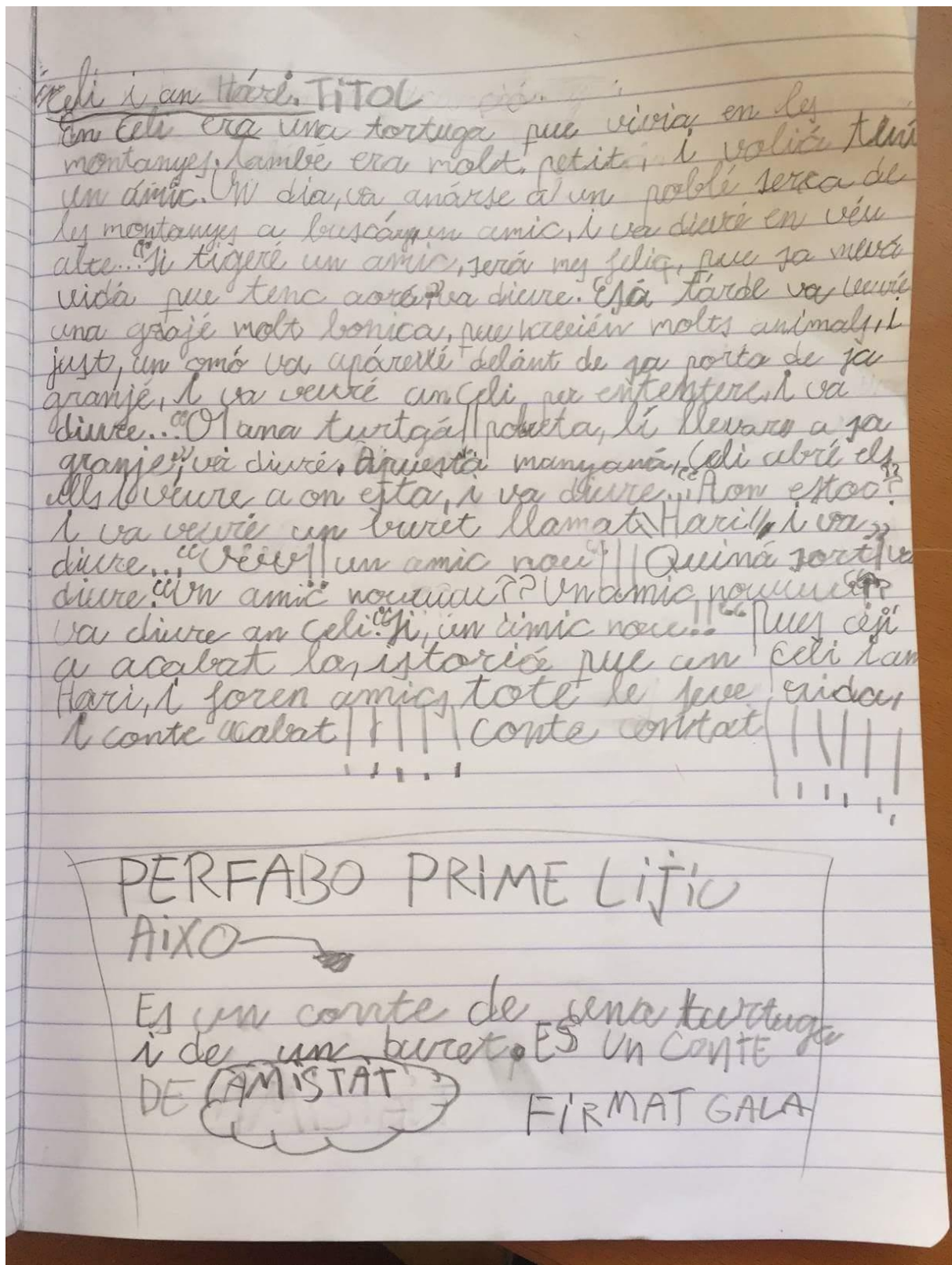
„Od raného věku je hra pro dítě tou nejpřirozenější a nejdůležitější činností: jejím prostřednictvím získává zkušenosti se světem věcí, lidí, ale zároveň také poznává samo sebe. Do hry dítě promítá a současně rozvíjí celou svou osobnost (intelekt, vnímání, pohybové dovednosti, sociální dovednosti, potřeby, emoce, zkušenosti, zážitky, fantazii, tvořivost...) Hry mu přináší pocit seberealizace, smysluplnosti a hlavně radosti. (Bednářová, 2011: 59)“

Multilingvní děti mohou být již od útlého věku vystaveny mnoha různorodým vlivům, které způsobuje, byť přirozená jazyková vybavenost, jež je svým způsobem odlišuje od dětí vychovávaných v jednotném jazykovém prostředí. Dochází zde k přirozenému střetu různých kulturních prvků charakteristických pro rodiče odlišných národností a následnému pronikání do sociálních skupin užívajících jazyků dalších. Spolu s jazykem si dítě vytváří určitou identitu. Moji informanti vnímají skutečnost, že hovoří několika jazyky jako přirozenou a považují ji za určitý stereotyp. Často se při svých hrách zajímají o jazykovou vybavenost ostatních účastníků a dívka Gala mnohdy následně projevuje zájem o jazyk další¹¹, kterým hovoří například některý z jejích spolužáků. Informanti si díky nativní jazykové vybavenosti osvojují i kulturní a sociální prvky, jež jsou zprostředkovány díky primárně dvojí národnostní rozmanitosti v základní rodině. Informanti si díky tomu mohou v budoucnu vytvořit vřelý vlastenecký vztah k oběma národům. Tato skutečnost může mít příznivou prognózu z hlediska komplexního náhledu na společnost a vnímání diverzity různých kultur.

---

¹¹ Ve škole kooperují s dětmi, které jsou také z bilingvních, či multilingvních rodin, na území Mallorky je velké množství přistěhovalých cizinců, včetně Čechů. Kromě toho dívka Gala začala přirozeně aplikovat tamější katalánský dialekt.

¹² Ukázka písemné práce dívky Galy, kde je patrné nářečí „majorqui.“ Práce byla napsána po tříměsíčním docházení do tamější školy.

3 VÝZNAM JAZYKA PŘI HŘE DÍTĚTE V MULTILINGVNÍM PROSTŘEDÍ

Jazyk je od pradávna součástí nejudné lidské činnosti již od útlého věku. Spojení hry a jazyka vytváří první poznání, nahlédnutí a připodobnění se životu dospělých. Dítě nápodobou a opakováním získává zkušenosti utvářející jeho osobnost. Hra je prvním krokem k uvědomění si svého já a vlastní sociální prestiže v rámci společenské interakce. Získávání jazykových dovedností utváří nový pohled na svět, pohled, který dává předmětům barvu a tvar.

A co teprve následuje, když má dítě pro jeden předmět hned dvě, tři slova v různém jazyce? Mnohým nezasvěceným jako první vyvstane otázka, zda je to vůbec možné a pokud ano, čím to, že se dítěti stejné významy v různých jazycích nepletou. Může se stát, že bude zvládnutí některého z jazyků pro dítě obtížnější? Tyto spekulace však raději přenechat pedagogům a psychologům. Nicméně již z pouhého pozorování mých informantů lze určit, který z dvou hlavních jazyků jeví se jako lépe osvojený. S čistým vědomím lze argumentovat otázkou obtížnosti konkrétního jazyka. Do ústřední role se v prvních fázích života dostává správná výslovnost, jež hraje prim pro řeč s jednoduchými hláskami. Dalším oříškem je zvládnutí osobních zájmen a rozlišování mužského či ženského rodu. V případě mých informantů po důsledném rozboru s jejich matkou, lze hovořit o upřednostňování jednoho mateřského jazyka před druhým, je více než pravděpodobné, že jsou pro děti rozhodující právě ony faktory obtížnosti, možná i z toho důvodu v současné době považují za svůj primární jazyk španělštinu.

Při hře však dochází ke spontánním výběru jazyka a jazykovému přizpůsobení se případným dalším aktérům vstupujícími do hry a jejich jazykové výbavě.

Tento jev lze pozorovat v závislosti napříč prostředím, ve kterém se informanti v konkrétní

době nacházejí. Dívka Gala a chlapec Nero si hrají s míčem ve španělském jazykovém prostředí, do hry vstoupí prababička hovořící pouze česky. Informanti automaticky přepínají jazykový kód ze španělského na český, a i mezi sebou začnou spontánně hovořit v češtině. Tento jev probíhá zcela přirozeně, v případě, že by prababička odešla, informanti se navrátí ke španělštině, která je pro ně vzhledem k jazykovému prostředí jazykem dominantním. K ne příliš odlišné situaci by mohlo dojít v českém jazykovém prostředí, významnou roli u mých informantů hraje délka pobytu v daném prostředí, zvláště, jedná-li se o jazyk český, který je upozaděn za španělštinou. Navzdory této skutečnosti by se dalo hovořit o jakési adaptaci na konkrétní jazykové prostředí a aktuálním upřednostňování. Situace se jeví asi takto. Dívka Gala a chlapec Nero si po měsíčním pobytu na území České republiky hrají na princeznu a rytíře. Hra probíhá vzhledem k jazykovému prostředí automaticky v češtině. Do hry vstupuje otec hovořící pouze španělsky. Informanti automaticky přepínají jazykový kód a pokračují ve španělštině. (Terénní deník, léto 2016)

3.1.1 ORIENTACE DÍTĚTE V JAZYKOVÉM PROSTŘEDÍ

V předchozí kapitolách jsem se již věnovala otázkám jazykového prostředí, a i nastínila mnohé situace, které jsou v multilingvních rodinách na denním pořádku. Vliv jazykového prostředí je pro výchovu a vzdělávání jedince rozhodujícím prvkem, o tom rozmanitějším, jedná-li se o prostředí mnohojazyčné.

Pro mé informanty neskýtá orientace žádný problém. Přirozeně se adaptují na jazykové prostředí a dojde-li k jeho změně, dokáží být flexibilní. Pokud nastane situace, kdy se v konkrétním prostředí po určitou dobu paralelně vyskytuje více elementů odlišné jazykové vybavenosti, jsou schopni přirozeně komunikace v rámci přepínání jazykového kódu ve vztahu ke konkrétní osobě.

Dívka Gala a chlapec Nero jsou na prázdninách u babičky v České republice. Toto prostředí

je jimi vnímáno jako primárně vhodné pro užívání češtiny, ač za svůj privilegovaný jazyk považují španělštinu. Důvodem jsou samozřejmě osoby hovořící pouze v češtině a jejich interakce s nimi. Osoby k nimž chovají velký citový vztah, jakožto babička, dědeček, prababička aj. Díky této adaptaci začnou přirozeně aplikovat češtinu i do svých her. Může však nastat situace, kdy přijedou známí s anglicky hovořící holčičkou, informanti přirozeně převádějí svůj jazykový projev vůči této dívce do angličtiny a s tou si tak i hrají. Pokud na čas zavítá na prázdniny i jejich španělsky hovořící otec a pobývá zde paralelně s českou rodinou, děti přirozeně přepínají jazykový kód a automaticky rozlišují osoby dle konkrétního jazyka. Nad tímto projevem opravdu vůbec nepřemýšlí. Pokud by však došlo k dlouhodobému odloučení od španělštiny, jak již bylo zmíněno, může dojít k chvilkovému rozpomínání. Jedná se však o konkrétní výraz, nikoliv o celistvé zapomenutí prvků jazyka. V češtině k tomuto jevu nedochází, jelikož s matkou tráví většinou času, v případě, že by tomu tak nebylo, dalo by se spekulovat o případném výskytu identické situace.

4 ZÁVĚR

Každá smíšená rodina je klenotem, kterého je třeba si v této době nenávisť a strachu vážit. Ukazuje nám nejen výhody vyplývající z přirozené jazykové výbavy ale i obrovské vzájemné kulturní obohacení. Obohacení, jež se bezprostředně týká i rodiny širší. Svým způsobem bortí předsudky, učí nás úctě, vzájemnému pochopení i uvědomění si rovnocennosti mezi námi všemi.

Svým výzkumem bych ráda představila právě onu přirozenost a nenásilnost, skutečnost, že partneři rozdílných národností a odlišných kultur mohou společně žít, obohacovat sami sebe a vést své děti k přirozené lásce a respektu vůči oběma mateřským zemím. Nyní by se patřilo připomenout staré přísloví s trvalou hodnotou, a sice: „Kolik jazyků umíš, tolikrát jsi člověkem.“ Ano, právě ona jazyková bariéra může mnohdy vyvolat strach, nejistotu, či nepochopení. Jazyk nám umožňuje poznat nejen sebe, ale především ty druhé. Je takovým kódem k lidské duši, prostředkem vzájemného obohacení i pilířem společenských vztahů. Dítě se rodí jako čistá bytost a je jen na rodičích, jakou cestu mu v prvních letech života připraví. Záviděníhodné výhody dětské mysli, jimiž jsou naivita, tvárnost a absence každodenního stresu dospělého člověka. A právě díky vícejazyčnému prostředí se dle mého názoru prohlubuje i zvědavost a touha po poznání.

Multilingvní dítě má možnost dát světu květnatost a nespočet úhlů pohledu na danou věc. Každý předmět pro něho představuje spojitost s několika různými slovy různých jazyků. Za nejpodstatnější prvek však považuji určitý podtext a význam onoho konkrétního výrazu z hlediska vnímání kultury, jíž náleží. Dítě vychovávané v mnohojazyčném prostředí nemá tendenci snižovat člověka, který neumí jazyk kompatibilní s jeho jazykovou výbavou. Spíše cítí potřebu porozumět mu a onen nový se naučit. Snadněji odbourává strach z neznáma a

snadněji se adaptuje na nové prostředí. Tyto myšlenky zcela přirozeně vyplynuly z mého výzkumu, který netrval pouze po dobu vytváření této práce. Jakožto insiderovi se mi naskytla možnost sledovat onen vývoj delší dobu a v podstatě jej i částečně s informanty prožívat. Pevně věřím ve zvyšující se společenskou prestiž smíšených rodin a postupné uvolňování předsudků. Myslím si, že můj výzkum splnil má očekávání a jeho cílem je právě představení této dlouhé cesty prostřednictvím této práce.

I tato práce měla svá úskalí, především složitost dohledání odborné literatury, jelikož českých publikací o multilingvismu je jako šafránu. Svůj výzkum jsem však a priori postavila na prožitku a pozorování skutečného života a polopatickém přiblížení chodu vícejazyčné rodiny, tak, aby bylo srozumitelné i pro člověka, který s podobným jevem nikdy nepřišel do styku. Ač byla cesta trnitá, a cesta k cíli byla pomalá, věřím, že se mi podařilo přiblížit společensky potenciálně žádoucí fenomén a zobrazit něco, čeho jsem sama součástí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Baker, C. 2014. *Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism*. Multilingual matters LTD.

Bednářová, J., Šmírdová, V. 2011. *Diagnostika dítěte předškolního věku: Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Praha: Edika.

Burzová, P., T. Hirt, L. Lupták 2015. *Vizuální antropologie: Klíčové studie a texty*. Plzeň: Západočeská univerzita.

Hendl, J. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, Praha: Portál.

Kučera, M., Klusák, M. 2010. *Dětské hry – games*. Praha: Karolinum.

Morgensternová, M., Šulová, L., Scholl, L. 2012. *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Wolters.

Pokorný, J., Hanuliak, J. 2010. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. 1. vyd. Praha: Grada.

Průcha, J. 2011. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Grada.

